

Χώρος αειχώρας

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

2011

15

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
*Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης*

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσημας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Αειφ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΔΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίο Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74456 fax: 24210 – 74388

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα
Special Issue

**Ζητήματα Αστικής
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
στον ελληνικό χώρο**

Επιμέλεια

Γιάννης Ψυχάρης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Ανακοίνωση

Από το τεύχος 12 άλλαξε η αρίθμηση του περιοδικού αειχώρος. Καταργείται η αναφορά σε τόμο και τεύχος τόμου, και καθιερώνεται η αναφορά σε αύξοντα αριθμό τεύχους (από την αρχή της έκδοσης του περιοδικού).

Επιμέλεια έκδοσης: Άννα Σαμαρίνα — Παναγιώτης Πανταζής

Λαγού: Παναγιώτης Πανταζής

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς — Παναγιώτης Πανταζής

Εκτύπωση: Ευαγγελία Ξουράφα

Κεντρική διάθεση: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

	Ψυχάρης Γ.	4
Εισαγωγή: Ζητήματα ανάπτυξης στον ελληνικό χώρο		
	Παπαδασκαλόπουλος Α., Χριστοφάκης Μ.	8
Αναπτυξιακά πρότυπα και αστικά κέντρα στον ελληνικό περιφερειακό προγραμματισμό μετά το 2000		
	Αρτελάρης Π., Καλλιώρας Δ., Πετράκος Γ.	42
Εισοδηματικές ανισότητες μεταξύ των ελληνικών νομών, 1995-2005: Διερεύνηση της ύπαρξης σύγκλισης κατά ομάδες		
	Καλογήρου Σ.	68
Χωρικές ανισότητες και ερμηνευτικοί παράγοντες της γεωγραφικής κατανομής του δηλωθέντος εισοδήματος στην Ελλάδα		
	Θεοδωρά Γ., Λουκάκης Π.	102
Τάσεις εξέλιξης στο δίκτυο των αστικών κέντρων της Ελλάδας		
	Αρβανιτίδης Π.Α., Δωρής Γ.	130
Λειτουργικές Αστικές Περιοχές: Μια προσπάθεια προσδιορισμού της οικονομικής επιρροής των ελληνικών αστικών κέντρων		
	Τριανταφυλλόπουλος Ν.	152
Οι νέες "προνομιακές" σχέσεις της αγοράς ακινήτων με την αστική ανάπτυξη και τον πολεοδομικό σχεδιασμό		
ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ		
	Ψυχάρης Γ.	182
Συνέδρια της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης (ERSA/RSAI) την περίοδο 2010-2012		
<i>50^ο Συνέδριο ERSA 2010, Jönköping, Σουηδία</i>		
<i>51^ο Συνέδριο ERSA 2011, Βαρκελώνη, Ισπανία</i>		
<i>52^ο Συνέδριο ERSA 2012, Μπρατισλάβα, Σλοβακία</i>		
ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ		
	Βλάμης Π.	186
Arthur O'Sullivan (Μετάφραση) (2011) <i>Αστική Οικονομική, 7^η έκδοση</i>		
	Πυλαρινός Δ.	190
Ελένη Μπαστέα (Μετάφραση) (2008) <i>ΑΘΗΝΑ 1834-1896: Νεοκλασική πολεοδομία & ελληνική εθνική συνείδηση</i>		

Ελένη Μπαστέα, 2008

**ΑΘΗΝΑ 1834-1896: Νεοκλασική
πολεοδομία & ελληνική εθνική συνείδηση**

Εκδόσεις LIBRO, Αθήνα

Μετάφραση: Ελένη Μπαστέα

Διογένης Πυλαρινός

MSc (London, LSE) Πολεοδόμος-Περιφερειολόγος, Εθνικό
Κέντρο Δημόσια Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Για την Αθήνα τού 19^{ου} αιώνα έχουμε δύο κυρίως κατηγορίες μελετών. Από την μια υπάρχουν μελέτες καθαρά αρχιτεκτονικής οπτικής, οι οποίες επικεντρώνονται στην εξέταση κι ανάλυση των υφολογικών χαρακτηριστικών, με έμφαση στον νεοκλασικισμό, δημόσιων κι ιδιωτικών κτηρίων, μεμονωμένα ή ως ενοτήτων, τού αναδυόμενου τότε αστικού τοπίου. Από την άλλη έχουμε μελέτες οι οποίες είτε αφορούν την πολεοδομική εξέλιξη της Αθήνας ιστορικά ειδικά (π.χ. Τραυλός, 1993) είτε περιορίζονται στην παρουσίαση των από συστάσεως τού νέου Ελληνικού κράτους διαδοχικών πολεοδομικών σχεδίων της (π.χ. Μπίρης, 1995) χωρίς όμως συνολική διερεύνηση των συνθηκών παραγωγής αυτών των σχεδίων ή/και των κοινωνικών διεργασιών παραγωγής τού αστικού χώρου με ή χωρίς την μεσολάβηση αυτών των σχεδίων. Με το βιβλίο της κ. Ε. Μπαστέα έχουμε μία ολοκληρωμένη μελέτη η οποία εισέρχεται στην ουσία τού πολεοδομικού σχεδιασμού αλλά και των διαδικασιών παραγωγής του σύνολου Αθηναϊκού αστικού χώρου. Εξετάζει δηλαδή λεπτομερώς τις κοινωνικές διεργασίες οι οποίες συνιστούν την παραγωγή τού χώρου μέσω προταθέντων – απορριφθέντων– υλοποιηθέντων πολεοδομικών σχεδίων. Επιπλέον, επειδή μιλάμε για την αναβίωση κι ανασύσταση ενός ιστορικού αστικού χώρου, τού παλαιότερου στην Ευρώπη αστικού σχηματισμού με συνεχή κατοίκηση από την εποχή τού Χαλκού, σ'ένα νεοσύστατο, εν τώ γεννάσθαι, κράτος με διαμορφούμενη τότε εθνική επανααφήγηση, στο κέντρο της μελέτης, βρίσκεται ο συσχετισμός τού πολεοδομικού σχεδιασμού ως κοινωνικής, εν πολλοίς, διεργασίας με την διαμόρφωση της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης, της ιδέας δηλαδή πού το νέο έθνος αποκτούσε για τον εαυτό του ως συνέχειας της ιστορικής του εμπειρίας

Από μεθοδολογικής άποψης υπάρχουν δύο σχολές σκέψης όσον αφορά τον σχηματισμό της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης. Υπάρχουν εκείνοι οι οποίοι, ακολουθώντας ιστοριογραφικά-φιλοσοφικά πρότυπα τα οποία αναπτύχθηκαν προκειμένου να εξηγηθεί το πώς σχηματίστηκαν τα Κράτη – Έθνη της Δυτικής, κυρίως, Ευρώπης κι οι αντίστοιχες εθνικές συνειδήσεις τον 19^ο αιώνα, υποστηρίζουν πώς η νεοελληνική εθνική συνείδηση σχηματίστηκε **μετά την** ίδρυση του νέου Ελληνικού κράτους το 1830. Αυτή η ιστοριογραφική σχολή, κυρίως ιστορικών των τελευταίων 30 χρόνων, απορρίπτει δηλαδή την ιστορική συνέχεια του Ελληνισμού και την ύπαρξη εθνικής συνείδησης των Ελλήνων πριν την Επανάσταση του 1821. Μια άλλη σχολή σκέψης, πλέον σοβαρή πιστεύω, υποστηρίζει το κατ' εμέ προφανές. Ότι δηλαδή υπήρχε και μάλιστα ισχυρή εθνική συνείδηση των Ελλήνων πριν το 1821 αναγόμενη μάλιστα κατά πολλούς στο ύστερο Βυζάντιο (π.χ. Σβορώνος, 2004· Γλύκατζη-Αρβελέρ, 209). Είναι δύσκολο πιστεύω ν' αμφισβητηθεί ότι υπήρξε μία συνεχής αφήγηση των Ελλήνων περί τον εαυτό τους αλλά και της παμπάλαιας Ελληνικής εμπειρίας ζυμωμένης σε μία παράδοση που γεφύρωνε χάσματα και διακοπές της συνέχειας κι ότι αυτή, με την δημιουργία του νέου Ελληνικού κράτους, εμβαθύνθηκε, μέσω ιδεολογικών και κοινωνικών αντιπαραθέσεων και της σύγκρουσης αντιτιθέμενων δυνάμεων σε μία διαδικασία επαναφήγησης της σε συνθήκες ελευθέρου πλέον βίου.

Στο βιβλίο της κ. Μπαστέα η μεθοδολογική γραμμή που ακολουθείται δίνοντας εγκυρότητα στην μελέτη της είναι πάντως απαλλαγμένη ιδεολογικών προσχώσεων κι η έμφαση δίνεται στην περιγραφή της παραγωγής του αστικού χώρου και μέσω αυτής θίγονται τα περί τον σχηματισμό ή μετασχηματισμό της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης στο νέο Ελληνικό κράτος ζητήματα. "Εκείνο", λέει η συγγραφέας, που "*προσπαθούμε να καταλάβουμε [είναι] αν ο σχεδιασμός και η αναγέννηση μιας πρωτεύουσας μπορεί όντως να μεσολαβήσει μεταξύ των (συχνά) αντιτιθέμενων δυνάμεων της σφυρηλάτησης εθνικής ταυτότητας από την μια και του εξευρωπαϊσμού από την άλλη*".

Το βαθύτερο βέβαια αίτημα για την νεοπαγή τότε Ελληνική κοινωνία ήταν η προσχώρηση στην νεωτερικότητα. Αυτό ήταν το αίτημα το οποίο εκφραζόμενο, ως πρόβλημα, ως αγωνία "η Ελλάς να συναντήσει τα προπορευόμενα έθνη". Το πώς και με ποιους όρους θα εισήρχετο στην νεωτερική εποχή η Ελλάδα, ήταν που κινούσε τους μηχανισμούς – ιδεολογικούς και κοινωνικούς– (ανα)σύνθεσης της νέας Ελληνικής εθνικής συνείδησης. Γύρω από αυτό το αίτημα οι συζητήσεις, οι αντιπαραθέσεις, οι αμφιθυμίες, οι κοινωνικές συγκρούσεις, ήταν έντονες ενώ ακόμη πιο οξείς ήταν οι αντιδράσεις σε προσπάθειες βίαιου μονότροπου εκδυτικισμού όπως αυτή π.χ. που έκαναν οι Βαυαροί. και τούτο γιατί η νεωτερικότητα δεν είναι προϊόν αυτού του τύπου. Κι αν προτάγματά της όπως αυτά που δηλώθηκαν από την Γαλλική Επανάσταση για Ισότητα Ελευθερία Δικαιοσύνη εύρισκαν σχεδόν καθολική αποδοχή και επειδή αντικαθρέφτιζαν ιδέες που είχαν γεννηθεί εδώ σε

αυτόν τον γεωγραφικό τόπο από τούς προγόνους των νέων Ελλήνων άλλα στοιχεία της απορρίπτονταν μετά βδελυγμίας: Ο αντικληρικός της λ.χ. δεν μπορούσε να έχει θέση σε μια κοινωνία όπου η πίστη ήταν απόδειξη της γλωσσικής και εθνικής συνέχειας του Ελληνισμού για την οποία η Εκκλησία είχε συμβάλλει τα μέγιστα δυνατά ώστε να μην διαρραγεί στους αιώνες της υποδούλωσης. Ο ατομοκεντρισμός, άλλο παράδειγμα, της νεωτερικής εποχής ερχόταν σε αντίθεση, έστω μερική, με τον τρόπο οργάνωσης του συλλογικού βίου των Ελλήνων μέσα στο Οθωμανικό κράτος κ.ο.κ. Στέκεται αρκετές φορές κριτικά η μελέτη αυτή απέναντι σε όλα αυτά τα οποία συνιστούν την ιδιοτυπία του νέου Ελληνισμού αλλά εν τέλει καταφέρνει και τα εξισορροπεί συνθετικά. Κι ο αναγνώστης της θα δει εδώ όλες αυτές τις συζητήσεις κι αντιπαραθέσεις, πού συνέκβαλλαν στην εθνική συνείδηση εμπλουτίζοντάς την, αποτυπωμένες στο πλήθος των παρατιθέμενων δημοσιευμάτων του Τύπου της εποχής τα οποία βέβαια αφορούν τον πολεοδομικό σχεδιασμό της Αθήνας. Κι αυτό γιατί εκείνο πού κατέχει κεντρική θέση στη μελέτη αυτή είναι ο πολεοδομικός σχεδιασμός κι η σημαντική του, όπως αποδεικνύεται, συνέργια στην σχηματιζόμενη εξ' αρχής, ή, όπως εγώ πιστεύω, εμβαθυνόμενη προϋπάρχουσα ισχυρή και βιωματική εθνική συνείδηση. Κατ' αυτόν τον τρόπο περιγράφεται παραδειγματικά η Ελληνική ιδιομορφία τόσο όσον αφορά την εξελικτική πορεία της νεοελληνικής εθνικής ταυτότητας όσο και οι, εκ παραλλήλου και σχετιζόμενες με αυτήν την πορεία, συνθετικές διαδικασίες παραγωγής του Αθηναϊκού αστικού χώρου. Γιατί μην ξεχνάμε, πως η παραγωγή του χώρου, είναι ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο κατά το οποίο κι εν τέλει σημαίνεται ο χώρος πολλαπλώς και ποικιλοτρόπως κι εγγράφονται σε αυτόν κοινωνικές διεργασίες και αφηγήσεις.

Σ' ένα άλλο επίπεδο της μελέτης ο πολεοδομικός σχεδιασμός της Αθήνας τίθεται στο πλαίσιο των διεθνών εξελίξεων στο πεδίο του πολεοδομικού σχεδιασμού. Κι αυτό το επίπεδο ανάγνωσης του πολεοδομικού σχεδιασμού τη Αθήνας είναι επίσης πρωτότυπο και σημαντικό. Βρισκόμαστε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Είναι η εποχή πού ο Haussmann ανοίγει τα μεγάλα βουλεβάρτα των Παρισίων εξαλείφοντας τον παλιό ιστό της πόλης, μερικοί λένε προκειμένου, μετά και την εμπειρία της κομμούνα του 1848, να περνάν εύκολα πλέον τα κανόνια πού θ' αντιμετώπιζαν μια τυχόν καινούργια εξέγερση, στην Αγγλία προσπαθούν να καθαρίσουν τα *slums* του Ανατολικού Λονδίνου, στην Γερμανία αναπτύσσονται νέες χωρικές οργανώσεις, το επιστημονικό πεδίο του πολεοδομικού σχεδιασμού συντάσσεται κι εξελίσσεται στο Βερολίνο, το Παρίσι. Το σημαντικό εδώ σ' αυτήν την μελέτη είναι ότι ο συσχετισμός αλλά κι η αντίστιξη με τις διεθνείς εξελίξεις σε θέματα οργάνωσης του χώρου γίνεται για να εννοήσουμε όχι μόνο επιρροές και δάνεια αλλά και για να δειχθεί πώς μια διαδικασία, αυτή του πολεοδομικού σχεδιασμού, πού στην υπόλοιπη Ευρώπη και στις αποικίες της ήταν εν πολλοίς εκ των άνω, εδώ δέχθηκε ισχυρότατες εισροές από την κοινωνία.

Αυτό που αποδεικνύεται λοιπόν με αυτήν την μελέτη είναι ότι ο σχεδιασμός της Αθήνας δεν ήταν όπως πολλοί θεωρούν ούτε έργο μόνο μιας συντεχνίας αρχιτεκτόνων Ευρωπαίων κι Ελλήνων που επέβαλλαν ένα ορισμένο αρχιτεκτονικό ιδιόλεκτο και ύφος, ούτε αποτέλεσμα μόνο της θέλησης μιας "μεταπρατικής αστικής τάξης –κερδοσκόπων γής". Ήταν ένας συγκερασμός της θέλησης σπουδαίων Ελλήνων της Διασποράς που διέθεσαν κεφάλαια είτε επενδύοντας είτε προ πάντων μέσω ευεργεσιών, αρχιτεκτόνων που είχαν λίγο έως πολύ συναίσθηση του χώρου και της ιστορίας του και της βούλησης των κατοίκων για μια πρωτεύουσα αντάξια των προσδοκιών της παλιγγενεσίας του Έθνους. Κι ήταν οι δομές οργάνωσης του συλλογικού βίου των Ελλήνων, αυτές που είχαν διαμορφωθεί ως τυπικές ή άτυπες θεσμικές εκφράσεις του στα χρόνια της υποδούλωσης, οι οποίες, σ' ένα διαμεσολαβητικό ρόλο στο ελεύθερο βασίλειο, συμμετείχαν ενεργά στην διαδικασία οργάνωσης του Αθηναϊκού χώρου, στις διεργασίες αφομοίωσης ή απόρριψης στοιχείων της νεωτερικότητας.

Η συμμετοχή των πολιτών που έκριναν κατέκριναν πρότειναν βελτιώσεις ήταν συνεχής, έμμεση ή άμεση, θετική ή αρνητική ως προς τ' αποτελέσματά της. Απέτρεψε σημανσεις επιβολής μιας απολυταρχίας, όπως θα ήταν η προταθείσα από τους Βαυαρούς ανέγερση του ανακτόρου του Όθωνα στην Ακρόπολη, επέβαλλε την άποψή της για το πού θα κτισθεί η Μητρόπολη. Τα σχετικά κεφάλαια του βιβλίου έχουν εξαιρετική σημασία γιατί διαλύουν μύθους κι ανασυντάσσουν την αφήγηση για αυτήν την πόλη παραδίδοντάς μας την και ως κείμενο των πολιτών της.

Ο νεοκλασικισμός όντας μια αρχιτεκτονική γλώσσα που βασιζόταν στην επεξεργασία στοιχείων ύφους της Ελληνικής κλασικής αρχιτεκτονικής από την Δύση κι ένας τρόπος οργάνωσης του χώρου ο οποίος βασιζόταν στον Ιπποδάμειο κάρναβο για την Αθήνα η οποία περιβάλλετο από αρχιτεκτονικά σπαράγματα κι ερείπια των αρχαίων χρόνων ήταν εν τέλει, φρονώ,, δανείζομαι τον όρο από την γλωσσολογία, ένα **αντιδάνειο**, μια σύλληψη για τον χώρο και τα κτήρια που επέστρεφε στον γενέθλιο τόπο της. Φαινόταν να ταιριάζει στον Αθηναϊκό τοπίο αλλά και στην ιδέα της ιστορικής συνέχειας που ενυπήρχε στον πυρήνα της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων και ταυτόχρονα όπως ερχόταν από τα Δυτικά εισήγαγε την νέα πόλη στην νεωτερικότητα στην οποία επεδίωκαν να εισέλθει. Γι' αυτό κι έτυχε μια κατ' αρχάς θερμής, όπως αναφέρει η κ. Μπαστέα, υποδοχής. Η Αθήνα ήταν ένα ρευστό τοπίο τότε, μια πόλη πάνω σε μian άλλη πόλη, μια έκταση άδεια κι ένας πανάρχαιος ιστός. Πολλές από τις διαδρομές της ήταν τόσο αρχαίες, από την εποχή του Χαλκού έχει χρονολογήσει κάποιος ο Ι.Τραυλός, (1993) που ήταν αδύνατον να αγνοηθούν ή να καταργηθούν. Έπρεπε να ενσωματωθούν τα μνημεία με τα οποία οι κάτοικοι, όχι όλοι βέβαια αλλά η πλειονότητα τους, παρά την υποτιθέμενη απαιδευσία τους είχαν ισχυρή βιωματική σχέση, αν θυμηθούμε τον Μακρυγιάννη που μας αφηγείται πώς έδιναν οι ίδιοι

μολύβι για τα βόλια τους στους πολιορκούμενους στην Ακρόπολη Τούρκους προκειμένου αυτοί να μην σπάνε τις κολώνες του Παρθενώνα για να το βρουν. Τα Οθωμανικά κτίσματα έπρεπε να εξαλειφθούν. Η μελέτη στέκεται ελαφρώς κριτικά σε αυτό το σημείο. Αλλά θά πρέπει να σκεφτούμε πώς ό,τι άφησαν πίσω τους οι Οθωμανοί ήταν ίχνη της υποδούλωσης στην βαρβαρότητα. Οι κάτοικοι και μέσα από τον σχεδιασμό της πόλης έπρεπε να επαναοικειοποιηθούν τον χώρο, να αισθάνονται ότι τούς ανήκει, ότι μπορούσαν να εγγράψουν σε αυτόν την δική τους Ιστορία και ν' αναδείξουν την ιστορική συνέχεια. Ούτως ή άλλως τα Οθωμανικά κτίσματα ήσαν είτε φτιαγμένα από *spoilia* αρχαίων μνημείων που έπρεπε να επανακτηθούν, είτε αποτελούσαν κακοποιήσεις αρχαίων και Βυζαντινών μνημείων, π.χ. τα κτίσματα της φρουράς στην Ακρόπολη ή ο τεκές στους Αέρηδες (Ωρολόγιον Ανδρονίκου του Κυρρήστου). Κι εν τέλει οι Τούρκοι ποτέ δεν παρήγαγαν άξιο λόγο πολιτισμό κι ό,τι χτισμένο άφησαν πίσω τους δεν είχε καμιά πολιτιστική αξία.

Οι όποιες, ελάχιστες, ενστάσεις έχω αφορούν την διαφορετική μου θεώρηση σχετικά με τα ιδεολογικά συστατικά της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης όπως αυτή μετασηματίζεται τον 19^ο αιώνα. Επί παραδειγματι δεν μπορώ παρά να διαφωνήσω με την συγγραφέα όταν λέει: *"Τον επόμενο χρόνο (των Ολυμπιακών Αγώνων) παρατηρείται γενική αναζωπύρωση της Μεγάλης Ιδέας, που συνεπήρε το κράτος με πολεμικές επεκτατικές βλέψεις κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας"*. Η Μεγάλη Ιδέα όσο κι αν κακοποιήθηκε δεν ήταν στον πυρήνα της παρά μια ρηματική έκφραση του πατριωτισμού των Ελλήνων, της αγωνίας τους για την απελευθέρωση υποδούλων Ελλήνων που **αιτούντο** την απελευθέρωσή τους. Είναι πολλών σύγχρονων ιστορικών συνήθεια να βαφτίζουν τον πατριωτισμό των Ελλήνων εθνικισμό προκειμένου να χωρέσει η Ιστορία στα επιστημολογικά τους σταθερότυπα κι αυτό το ρεύμα φαίνεται να παρασύρει προς στιγμνή την κατά τ' άλλα ψυχραιμη αυτή μελέτη. Οι υπόδουλοι τότε τόποι δεν ήσαν Αλσατία και Λωραίνη έναντι των οποίων το νεοσύστατο βασίλειο είχε "επεκτατικές βλέψεις", κι η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν ήταν ο οικονομικός ανταγωνιστής της Ελλάδος αλλά θεσμική έκφραση κατάκτησης και υποδούλωσης σε μια βάρβαρη φυλή.

Κι αν στα πλαίσια της Μεγάλης Ιδέας, η οποία σημαίνεται αρνητικά από την συγγραφέα, η Αθήνα εθεωρείτο προσωρινή πρωτεύουσα έως ότου απελευθερωθεί η θεωρούμενη πραγματική πρωτεύουσα του Ελληνισμού η Κωνσταντίνου Πόλις, αυτό, όπως γίνεται αντιληπτό σε αυτήν την μελέτη δεν έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον πολεοδομικό σχεδιασμό της αφού η Αθήνα επροοριζετο, όπως δείχνουν τα σχετικά τότε δημοσιεύματα, για πνευματική πρωτεύουσα του Ελληνισμού.

Κι εν τέλει: η μελέτη αυτή αναδεικνύει τον πολεοδομικό σχεδιασμό ως ένα προνομιακό πεδίο αναγνώρισης κοινωνικών διεργασιών κυρίως στο επίπεδο της διαρκούς επανασύνθεσης των ταυτοτικών στοιχείων του νέου Ελληνισμού και της συνέχισης της πολλών

αιώνων ιστορικής του εμπειρίας. Θα ήταν πολλαπλώς ενδιαφέρον αν η πρωτότυπη αυτή διερεύνηση της συσχέτισης χωρικών διεργασιών και διαρκούς ανασύνθεσης τού κειμένου της εθνικής μας αφήγησης προεκτεινόταν από άλλους μελετητές στον 20^ο αιώνα. Ποιά ήταν, ας πούμε, η εισφορά τού αστικού τοπίου πού όπως περιγράφεται εδώ σχηματίστηκε τόν 19^ο αιώνα στην λεγόμενη γενιά τού '30; Μια γενιά πού έδωσε λύση στο ερώτημα της προσχώρησης μας και με ποιούς όρους στην νεωτερικότητα αποφαινόμενη πώς πρέπει να κοιτάμε την Ελλάδα από "μέσα προς τα έξω" κι όχι "από έξω προς τα μέσα". Και τί σήμαινε η εκ νέου ανακάλυψη και τοτεμική σχεδόν λατρεία τού νεοκλασικισμού μετά την Μεταπολίτευση όταν και πάμπολλα λαμπρά του δείγματα τα είχαμε καταστρέψει και έχουμε αντιστρέψει την οπτική μας κοιτώντας την Ελλάδα απ' έξω προς τα μέσα επιστρέφοντας στο όραμα να συναντηθεί η "Ελλάς με τα προπορευόμενα αυτής Έθνη";

Πάντως το βιβλίο είναι ένα αξιανάγνωστο κείμενο, μετάφραση της ίδιας της συγγραφής από το πρωτότυπο της Αγγλικής, βραβευμένης έκδοσής του, εύληπτο και πολλές φορές απολαυστικό με την παράθεση των αποθησαυρισμένων χωρίων από τον Τύπο και τα δημόσια έγγραφα της εποχής όπου καταγράφονται ακόμα κι οι πρώτες απόπειρες οικοδόμησης και νομιμοποίησης αυθαιρέτων!

Βιβλιογραφία

- Γλύκατζη-Αρβελέρ Ε. (2009) *Γιατί το Βυζάντιο*, Αθήνα: Εκδ. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
- Μπίρης Κ. (1995) *Αι Αθήναι: Από τον 19ον εις τον 20ον αιών*, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Μέλισσα.
- Σβορώνος Ν. Γ.(2004) *Ελληνικό έθνος, γένεση και διαμόρφωση του νέου Ελληνισμού*, Εκδ. ΠΟΛΙΣ
- Τραυλός Ι.(1993) *Πολεοδομική εξέλιξης των Αθηνών*, Β' έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ.

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 15 | ΕΤΟΣ 2011
ISSUE | YEAR

4 Ψυχάρης Γ.

Εισαγωγή: Ζητήματα ανάπτυξης στον ελληνικό χώρο

8 Παπαδασκαλάπουλος Α., Χριστοφάκης Μ.

Αναπτυξιακά πρότυπα και αστικά κέντρα στον ελληνικό περιφερειακό προγραμματισμό μετά το 2000

42 Αρτελάρης Π., Καλλιώρας Δ., Πετράκος Γ.

Εισοδηματικές ανισότητες μεταξύ των ελληνικών νομών, 1995-2005: Διερεύνηση της ύπαρξης σύγκλισης κατά ομάδες

68 Καλογήρου Σ.

Χωρικές ανισότητες και ερμηνευτικοί παράγοντες της γεωγραφικής κατανομής του δηλωθέντος εισοδήματος στην Ελλάδα

102 Θεοδωρά Γ., Λουκάκης Π.

Τάσεις εξέλιξης στο δίκτυο των αστικών κέντρων της Ελλάδας

130 Αρβανιτίδης Π.Α., Δωρής Γ.

Λειτουργικές Αστικές Περιοχές: Μια προσπάθεια προσδιορισμού της οικονομικής επιρροής των ελληνικών αστικών κέντρων

152 Τριανταφυλλόπουλος Ν.

Οι νέες "προνομιακές" σχέσεις της αγοράς ακινήτων με την αστική ανάπτυξη και τον πολεοδομικό σχεδιασμό

ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

182 Ψυχάρης Γ.

Συνέδρια της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης (ERSA/RSAI) την περίοδο 2010-2012

50^ο Συνέδριο ERSA 2010, Jönköping, Σουηδία

51^ο Συνέδριο ERSA 2011, Βαρκελώνη, Ισπανία

52^ο Συνέδριο ERSA 2012, Μπρατισλάβα, Σλοβακία

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

186 Βλάμης Π.

Arthur O'Sullivan (Μετάφραση) (2011)

Αστική Οικονομική, 7^η έκδοση

190 Πυλαρινός Δ.

Ελένη Μπαστέα (Μετάφραση) (2008)

ΑΘΗΝΑ 1834-1896: Νεοκλασική πολεοδομία @ ελληνική εθνική συνείδηση

ISSN

1109-5008

Webpage

<http://www.aeihoros.gr>